

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного факультету

Л.П. Міронець

«29» серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Палеогеографія антропогену

галузь знань Е Природничі науки, математика та статистика

спеціальність Е4 Науки про Землю

освітньо-професійна програма Геопросторові науки. Геоінформаційні технології

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету

29 серпня 2025 р.

Голова _____
(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Корнус Анатолій Олександрович – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та регіональної географії, Данильченко Олена Сергіївна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та регіональної географії, Король Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та регіональної географії.

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від “28” серпня 2025 року.

Завідувач кафедри

Корнус О.Г., канд. геогр. наук, доцент

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	магістр	Вибіркова	
		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
		24 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		26 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		100 год.	138 год.
		Консультації:	
Загальна кількість годин – 150		Вид контролю: залік	

2. Мета вивчення навчальної дисципліни

Палеогеографія антропогену – наука, яка вивчає природні особливості останнього періоду геологічної історії Землі. Антропогенний період є особливо важливим, оскільки значна частина господарської діяльності людини пов'язана з відкладами антропогенного віку. З іншого боку, в цей період відбулися події, що докорінно змінили співвідношення фізико-географічних процесів на території багатьох регіонів світу: підсилювалися неотектонічні рухи, відбувалися значні коливання кліматогенних компонентів, що супроводжувалися розвитком могутніх льодовикових покривів як на рівнинах, так і в горах. Льодовикові епохи змінювалися міжльодовиковими, і цей процес повторювався неодноразово. В остаточному підсумку, явища, властиві антропогенному періоду, призвели до сучасної диференціації природи території Землі й України зокрема. Все це визначає необхідність поглибленого вивчення даного геологічного відрізка часу.

Метою дисципліни є формування необхідних теоретичних знань і практичних навиків, які дозволять розкрити зв'язки між компонентами природи в палеогеографічному аспекті, зміни природних умов впродовж антропогенного періоду, закономірності формування основних генетичних типів покривних, відкладів, еволюції та хронології культур людини.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

Знати:

- основи палеогеографії, її головні завдання,
- методи відтворення палеогеографічних обстановок, основи літологічного і біономічного аналізу,
- підходи до виділення і поділу антропогенного періоду,

- стратиграфічні і біономічні підрозділи антропогенного періоду, абсолютний вік цих підрозділів,
- географію плейстоценових зледенінь, їх послідовність,
- основні етапи еволюції і розвитку культур людини.

Вміти:

- працювати з тематичними палеогеографічними картами,
- будувати палеогеографічну (палеотектонічну, палеокліматичну) криву території (акваторії),
- давати за картами палеогеографічну характеристику материка (океану) чи їх частин,
- виконувати порівняльний аналіз палеогеографічних умов регіонів чи геологічних епох.

3. Передумови для вивчення дисципліни

Відсутні. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень магістранта
90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з палеогеографії антропогену; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
82-89	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при виконанні практичних робіт, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.
64-73	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт.
60-63	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
35-59	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом палеогеографії антропогену; невпевнено, із помилками виконує практичні роботи; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти для заліку (д.ф.н)

Поточний контроль										Разом	Сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	60	100
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
Самостійна робота											
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40	

Розподіл балів, які отримують студенти для заліку (з.ф.н)

Поточний контроль										Разом	Сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	40	100
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
Самостійна робота											
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	60	

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Поточний та підсумковий контроль проводяться відповідно до вимог Положення «Про порядок оцінювання знань студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) організації освітнього процесу», затвердженого вченою Радою СумДПУ ім. А.С.Макаренка (протокол №7 від 23.02.2015).

Видами, засобами та формами оцінювання є формативне оцінювання, яке включає опитування здобувачів освіти та усні коментарі викладача, настанови викладача в процесі виконання практичних робіт, обговорення та взаємооцінювання студентами виконаних практичних завдань; сумативне оцінювання, що включає оцінки за виконання практичних робіт, поточних тестових контролів, підсумкової контрольної роботи. Загальна оцінка з дисципліни також включає оцінку за виконання завдань самостійної роботи.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ПАЛЕОГЕОГРАФІЇ

Тема 1. Вступ до палеогеографії.

Основи палеогеографії, її структура та основні завдання. Зв'язок палеогеографії з іншими науками,

Тема 2. Методи відносної геохронології.

Стратиграфічний метод. Метод аналізу «керівних форм». Філогенетичний та інші методи відносної геохронології.

Тема 3. Методи абсолютної геохронології.

Уран-свинцевий, рубідій-стронцієвий, калій-аргоновий, радіовуглецевий та інші методи абсолютної геохронології. Підрозділи геохронологічної шкали та їх тривалість.

Тема 4. Основні методи фаціального аналізу.

Основи фаціального аналізу. Основні типи фацій. Основи літологічного та біономічного фаціального аналізу.

Тема 5. Геологічні формації та відтворення рухів земної кори.

Уявлення про геологічні формації. Роль аналізу геологічних формацій у палеогеографічних реконструкціях.

РОЗДІЛ 2. ПАЛЕОГЕОГРАФІЯ АНТРОПОГЕНУ

Теми 6. Антропогеновий період.

Термінологія, тривалість і проблеми поділу антропогенового періоду. Кліматостратиграфічний поділ антропогену.

Тема 7. Ритмічність природних процесів у антропогеновому періоді.

Гіпотези, що пояснюють виникнення зледенінь. Поняття метакронності зледенінь. Події Хайнріха та осциляції Дансгора-Ешгера, їх причини. Малий льодовиковий період, середньовічний кліматичний оптимум та інші івенти Бонда.

Тема 8. Палеогеографія плейстоцену України.

Прийнятий в Україні поділ антропогену: Причорноморський, Дофінівський, Бузький, Витачівський, Удайський, Прилуцький, Тясминський, Кайдацький, Дніпровський, Завадівський, Тилігульський, Лубенський, Сульський. Мартоносський, Приазовський час.

Тема 9. Палеогеографія голоцену України.

Стратиграфічна схема Блітта-Сернандера та кліматохронологічний поділ голоцену в Україні. Розчленування голоцену за Ю.П. Селіверстовим та М.І. Нейштадтом.

Тема 10. Антропогенез. Еволюція і хронологія культур людини.

Австралопітеки. Архантропи. Людина уміла (Homo habilis). Людина працююча (Homo ergaster). Людина прямоходяча (Homo erectus). Палеоантропи (Homo neandertalensis, Homo heidelbergensis). Неоантропи.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	У с ь о г о	у тому числі					У с ь о г о	у тому числі				
		Л е к ц і ї	П р а к т .	Л а б о р .	К о н с .	С а м о с т .р		Л е к ц і ї	П р а к т.	Ла бор .	К о н с .	Са мо ст. р
Розділ 1. ОСНОВИ ПАЛЕОГЕОГРАФІЇ												
Тема 1. Вступ до палеогеографії.	14	2	2			10	10	-	-	-	-	10
Тема 2. Методи відносної геохронології.	14	2	2			10	10	-	-	-	-	10
Тема 3. Методи абсолютної геохронології.	14	2	2			10	10	-	-	-	-	10
Тема 4. Основні методи фаціального аналізу.	14	2	2			10	10	-	-	-	-	10
Тема 5. Геологічні формації та відтворення рухів земної кори.	14	2	2			10	10					10
Разом за розділом 1	70	10	10			50	50	-	-	-	-	50
Розділ 2. ПАЛЕОГЕОГРАФІЯ АНТРОПОГЕНУ												
Теми 6. Антропогеновий період.	18	4	4			10	22	2	2			18
Тема 7. Ритмічність природних процесів у антропогеновому періоді.	18	4	4			10	21	2	2			17
Тема 8. Палеогеографія плейстоцену України.	16	2	4			10	21	2	2			17
Тема 9. Палеогеографія голоцену України.	14	2	2			10	19					19

Тема 10. Антропогенез. Еволюція і хронологія культур людини.	14	2	2			10	17					17
Разом за розділом 2	80	14	16			50	100	6	6			88
Усього годин	150	24	26			100	150	6	6			138

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Структура і становлення палеогеографії.	2	
2.	Порівняльний аналіз методів палеогеографії. Геохронологічна шкала.	4	
3.	Аналіз палеогеографічних карт	2	
4.	Побудова та аналіз палеогеографічних кривих	4	
5.	Розвиток компонентів географічної оболонки Землі у палеозой та мезокайнозой	2	
6.	Кліматохронологічний поділ антропогену	2	2
7.	Характеристика палеогеографічних умов Східноєвропейської рівнини	2	
8.	Характеристика палеогеографічних умов антропогену території України	2	2
9.	Укладання схеми кліматостратиграфічний поділ голоцену	2	
10.	Аналіз спорово-пилкових діаграм голоценових відкладів	2	
11.	Еволюція та хронологія культур людини	2	2
	Усього	26	6

Теми лабораторних занять

Виконання лабораторних робіт даною робочою програмою не передбачено.

6. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Палеогеографія антропогену: Навчально-методичні рекомендації / Укл. Н. П. Герасименко. Київ, 2023. 77 с. Режим доступу: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2023/04/gerasymenko-metodychna-rozrobka.pdf>
2. Герасименко Н. П., Бончковський О. С., Рогозін Є. П., Бортник С. Ю., Ковтонюк О. В., Погорільчук Н. М., Авдєєнко Ю. Л., Кравчук І. В. Палеоекологія давньої людини на території України (палеоліт): підручник-монографія. К.: Прінт-Сервіс, 2022. 361 с. https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/06/pidruchnyk-monografiya1_gerasymenko.pdf
3. Герасименко Н.П. Відклади лесово-грунтової формації України : підручник. К.: 2024. 228 с. <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2024/06/2024gerasymenko-pidruchnyk1.pdf>
4. Навчально-методичні рекомендації до вивчення предмету «Палеоекологія четвертинного періоду» / Укл. Н. П. Герасименко. Київ, 2025. 58 с. https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/gerasymenko_np_-metodychna-rozrobka_2025_.pdf
5. Четвертинна геологія з основами геоморфології та обробка даних ДЗЗ. Практикум. /О.Іванік, Л.Тустановська/ К.: ВПЦ «Київський університет, 2022. 62 с. http://www.geol.univ.kiev.ua/lib/Nav_Posibnik_Qgeo.pdf
6. Cao W., Zahirovic S., Flament N., Williams S., Golonka J., Müller R. D. Improving global paleogeography since the late Paleozoic using paleobiology. Published by Copernicus

Publications on behalf of the European Geosciences Union. Режим доступу: <https://bg.copernicus.org/articles/14/5425/2017/bg-14-5425-2017.pdf>

Додаткові:

1. Веклич Ю. М. Геологический морфо-литогенез та методологічні аспекти його дослідження. Монографія. – Київ: УкрДГПІ, 2018. 254 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1pOOzqi-sOG06OY7J7fzzZ7n5KThWkHO_/view?usp=sharing
2. Геоморфологія і палеогеографія: методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студентів денної форми навчання спеціальності 106 «Географія» / укладачі Т.Ю. Лужанська, Н.С.Пятка, Л.І.Медвідь. Мукачево: МДУ, 2020. 79 с. Режим доступу: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8039/1/Geomorphology%20and%20paleogeography%20methodical%20recommendations.pdf>
3. Герасименко Н. П. Палеогеографія четвертинного періоду України (палеоландшафти): підручник. К.: Прінт-Сервіс, 2020. 296 с. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1-oYNavJPqyUbI9XvqHKLqHnIf36ox6IZ/view?usp=sharing>
4. Веклич Ю. М. Геологический морфо-литогенез та методологічні аспекти його дослідження. Монографія. – Київ: УкрДГПІ, 2018. 254 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1pOOzqi-sOG06OY7J7fzzZ7n5KThWkHO_/view?usp=sharing
5. Дорошкевич С. П. Природа Середнього Побужжя у плейстоцені за даними вивчення викопних ґрунтів. К.: Наукова думка, 2018. 175 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1Jt5a4VHF03gWXMxpAvulC7g_zRp2GeF/view?usp=sharing
6. Иноземцев Ю.И. Палеогеография Азово-Черноморского бассейна в четвертичное время / Ю.И. Иноземцев, А.А. Парышев, Л.В. Ступина, Е.Н. Рыбак // Геология і корисні копалини Світового океану. 2019. Т. 15, № 4 (58). С. 36-56. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/gpimo2019.04.036>
7. Матвійшн Ж. М., Кармазиненко С. П., Степанчук В. М., Рижов С. М. Результати палеогеографічних і археологічних досліджень пізньопалеолітичного пам'ятника Плєсна. 2019. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/83938/08-Matviyishyna.pdf?sequence=1>
8. Основи палеогеографії : навчальний посібник / автори-укладачі : С.Г. Половка, Д.О. Панкратенкова. Умань : 2015. 107 с.
9. Поліщук Л.Б. Палеогеографія України. Практикум для студентів спеціальності 6.040104 «Географія»: Навчально-методичний посібник / [кол. авт. За ред. В.А. Пересадько, В.Е. Луначєка, К.В. Шпурик]. Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2015. 152 с.
10. Поліщук Л.Б., Старіков М.Д. Палеогеографічні реконструкції розвитку природи минулих геологічних часів: Навчально-методичний посібник для студентів-географів вищих навчальних закладів. Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2014. 24 с.
11. Сиренко Е. А. Палиностратиграфия континентальных верхнемиоценовых – нижнеплейстоценовых отложений южной части Восточно-Европейской платформы. К.: Наук. думка, 2017. 338 с.
12. Стецюк В. Проблеми палеогеографії антропогену України // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій. 2016. Вип. 1. С. 215-233. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prgeomorpal_2016_1_21
13. Applications to paleogeography: Paleomagnetism: Chapter 10. Режим доступу: <https://www.geo.arizona.edu/Paleomag/chap10.pdf>
14. Daniau A.-L., Desprat S., Aleman J., Bremond L., Davis B., et al.. Terrestrial plant microfossils in palaeoenvironmental studies, pollen, microcharcoal and phytolith. Towards a comprehensive understanding of vegetation, fire and climate changes over the past one million years. *Revue de Micropaléontologie*, Elsevier Masson, 2019, 63, pp.1-35. Режим доступу: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02322171/document>
15. Wright N., Zahirovic S., Tobin J. Introduction to Paleogeography: Paleogeographic Reconstructions using Raw Paleobiology Data. EarthByte Research Group, School of Geosciences, University of Sydney, Australia. Режим доступу:

https://www.earthbyte.org/webdav/ftp/earthbyte/GPlates/TutorialData_GPlates2.1/Tutorial_2.6_Introduction_to_Paleogeography_Paleogeographic_Reconstructionsusing_Raw_Paleobiology_Data.pdf

Інформаційні ресурси

1. <https://igu.org.ua/node/143> – сторінка сектору палеогеографії Інституту географії НАНУ.
2. <https://geography.lnu.edu.ua/department/geomorphologyandpaleogeography> – сторінка кафедри геоморфології і палеогеографії ЛНУ імені Івана Франка.
3. <https://museumkiev.org/paleontology/pleistocen.html> – сторінка відділу палеонтології ННПМ НАН України.